

nyelvtani hibákba, ismétlődésekbe, közhelyekbe üt-
közünk.

Ha már közhely, érdemes pár szót ejteni az iro-
dalmi közhelyekről is. Bognárnak bevett célja – ez
már a *Bulvár* kapcsán is kiderült –, hogy újragondol-
ja a klasszikus irodalmat. „A költészet lényegét te-
kintve normaszegés” – nyilatkozza. Szerinte a be-
vett metaforák már nem működőképesek, megkop-
tak. A *rodológia rövid története* leginkább a műfajok
terén dolgozik a nemzeti-népies hagyományhoz
köthető formákkal és azok áthágásával: a balladá-
val, a népdallal, illetve a kurucénekekkel. Érdekes eb-
ből a szempontból a harmadik csoport. A kurucéne-
kek egy részét Thaly Kálmán írta, de úgy állította be,
mintha ő csak felfedezte volna azokat, ezt pedig egy
ideig el is hitték neki – „egy költői alkat és egy kor-
divat találkozott itt össze” (Bori Imre: *Thaly Kálmán
és a „kuruc” versei*, HÍD, 2003. október) –; ez egyfajta
kicsinyítő tükrös lehet a kötet szempontjából.

Áttérve a tematikára, ha szemügyre vesszük a
név- és tárgymutatót, láthatjuk, hogy a legtöbbször
említett szavak a következők: *én, te, fény, rod, ő,
rodar, Isten, nők*. Ezek alapján – a rodológiai szak-
szavaktól eltekintve – a *rodológia rövid története* ha-
gyományos témákat ölel fel, de mintha ezzel együtt
el is akarná pusztítani őket. Legtöbb esetben baga-
tellel, az emberi kapcsolatok kisszűlőségét dom-

borítva ki. Ennek a pusztításnak a része az is, hogy
a szerző a verseket gyakorlatilag olvashatatlaná
teszi a különböző idegen nyelvű betétekkel. Interferen-
cia jön létre, amely az egyik szöveg tanúsága
szerint a következőkkel jár: „Ha az adatforrás em-
lékanyaga többnyelvű, akkor / [...] Interferencia-je-
lenség alakul ki, amely az emlékegy / Torzulásá-
hoz, és így teljes tartalomvesztéshez vezet.” Ennek
a csúcsa az *RGY-0016/20151016* jelzetű költemény,
amelyben a nyelvi jeleket fokozatosan geometriai
formák veszik át, így gyakorlatilag felszámolódik az
alkotás.

A kétféle megidézett beszédmód legjelentő-
sebb közös eleme a narratíva-teremtés. Feltehetjük
a kérdést: mennyire módosítja tárgyát a tudomány
saját megalapozásának érdekében? És vajon a
nemzeti és egyéni emlékezet mekkora része „fik-
ció”? Mennyiben íródnak át az emlékek az egységes
történet, az értelemadás szempontjának alávetve?
Bognár nem ad válaszokat. Zavarba hozza az olva-
sót, majd hagyja, hogy azt gondoljon, amit akar. Je-
len olvasó pedig úgy véli, hogy szórakoztató és
egyedülálló kötet van dolga, amely nagyon jól
szembesíti befogadóját azzal, hogy az embernek
mindig igénye van a kerek, „nagy” történetekre. Ak-
kor is, ha ezek már nem léteznek, vagy ha már csak
nevetni lehet rajtuk.

SZAKOLCZAY LAJOS

Aknay Tibor: A Macskaistennő

Hungarovox, 2014

A kortárs magyar széppróza, tisztelet a kivétel-
nek, tele van valóságdarabokkal. Mintha az egy-
szerű vagy akár átszellemített szociográfiai valósá-
g le tudná győzni a mesét, gyakran a szürreális
helyzetekben is bővelkedő *álmot*. Az álmot, amely
a képzelet bakugrásai révén logikátlan logikájá-
val az abszurdot emeli *élő* valósággá. Természe-
tesen itt nem, nem csupán a mindannyiunkra ne-
hezedő Kronosz kijátszásáról – megregulázásá-
ról – van szó (ez sem volna kis írói teljesítmény),
hanem éppen az általa nyújtott élmény, végső
soron az *élet-halál* kacskaringós kazamatáinak a
föltárásáról.

A pszichikum hajtószíjára fűzött élmény kirob-
banthatatlanul lakozik a falakban, mintha időtlen
idő óta csak arra várna, hogy onnan kimozdítsák.

Játékkal bírható lazulásra ez a kényesen büszke
tégla, hiszen az idő lélekhintáján ülő bohóc szinte
mindig vesztésként is megdicsőül. Az ember attól
fogva ember, amióta megtanult játszani. Amióta a
mesébe beszüremelő hiedelemvilág éppoly erős
ponyva fölötte – a jégverésnek és a villámnak is el-
lenálló *tető* –, mint az acélvázas alkotmány, könnyű
dolga van: ha magára rogyasztja is a világminden-
séget, mindig nyílik menekülésre szabad ösvény.
Van a tragédiákból kiút.

A hajdani *álmolvagok* jól tudták ezt, és jól tud-
ják a maiak is. Közülük is Aknay Tibor, aki – mutatis
mutandis – szegről-végről rokonaként tisztelheti
Cholnoky Viktort. Ha eddig a fotóművészként és
könyvtárosként megbecsült író nevét nem nagyon
ismertük – jóllehet már dokumentumértékű csa-

ládtörténettel, elbeszélés-kötettel és meseregény-nyel is jelentkezett –, *A Macskaistennő* című kisregényének megjelenése jelentős lépés ennek megváltozására. Minden bizonnyal lendíteni fog az író megbecsülésén.

Mert szokatlan szerkezetet (*időhintát*) választott az író? Mert hőse, Tycho és hősnője, Barbara *álmom* és *valóság* azon vékony – hindumesével met-szett, családi drámából boldogságforrássá kerekedő – ösvényén egyensúlyoz, amely a széppé tett bestiáriumból kiemelt macska-nőt és a polgári családod odahagyó *művészkedő* férfit mesén túli *lét-igazságok* kimondójává avatja? Ezért is, azért is.

De leginkább a földi létet szinte szakrális körökbe emelő csodaváró gesztus – elemi erejű varázslás – megteremtéséért. Ahogyan a népmesékben az igazmondó trón röpít – akár a király, akár az udvari bolond ül rajta – valaminő egyetemes törvény *ég-magasába*, úgy röpít ebben a valószerűtlenül hömpölygő, mert csaknem mondatról mondatra idősíkot váltó regényben a zöld zománcos vasládikában talált, gyémántokkal körberakott pecsétgyűrű is. Egy macska lökte ki az ablakon a gyanútlanul sétáló férfi elé a cserepes virágot, benne a kulcs, ami a ládikát nyitja. A macskából egyszer csak egyiptomi születésű hercegnő, később istennő lesz (Báosztet-Barbara), aki gyermekkel fogja majd megajándékozni a családi múlt – vagyis önmaga – megismerésére kiéhezett, az élet megannyi labirintusát végigbolyongó férfit.

Ajtók, ablakok nyitódnak és csukódnak, a helyszínek változnak, a falon lévő festmény megelevenedik, a borotvált arcú néma zongorista – átéléssel, instrumentum nélkül – Chopint játszik. A jelenvaló egyszerre születik és meghal, hogy örök érvényűvé váljék a bizonytalanság. Mikor azt gondolnánk, hogy végre folytatódik a földi nyomozás, egyetlen ugrás, s máris kikötöttünk a mesék tengerén, az égben.

Tycho rengeteg álom- és valós kaland részese lesz. Amikor megkapja kedvesét („ma van a szerelem és a fiatalság ünnepe”), a hét kiválasztott lányt („mintha egy több ezer éves freskó alakjai lettek volna”) ugyancsak magáévá kell tennie. Ez az „elvarázsolt” területen, az illúziók boldogságszigetén zajlik. Ellenben amikor a hivatali munka végeztével a kulináris élvezeteknek áldoz – Barbara megirigyelvén kedvese étvágyát, leopárdmintás, zöldsárga szemű macskává változva „átgyalogolt a borjúpörköltön, s rávetette magát az üdén illatozó tejfölös kovászos uborkára” –, azt gondolnánk, nagyon is valóságos a helyszín. Az egyedüllét örömét kínáló éttermi sarok igen, ám minthogy igéző csodapillanatok garmadájával van dolgunk, a pihenés körülményei nem. „A boxban, ahová betelepedett,

rajta kívül – első pillantásra – nem volt senki, leszámítva azt a körülményt, hogy kései önmaga Barbarával az oldalán éppen vele szemben ült, és minden egyes korty után úgy nyalta meg a szája szélét, mintha ő is részesült volna a sörvívás okozta élvezetből.”

A fönti egyetlen momentumból is kiderül, hogy a valóságos történések mögött (mellett) mindig ott vannak a képzelet – a lelkiismeret-furdalás? a mese boldogság-révíletében való elmerülés? – *körkörös* játéka. Olyan regénnyel – sok van belőlük – már számtalanszor találkoztam, amelyben gyakorta változnak az idősíkok, de olyannal még nem, amely az olvasót is próbára téve szinte mondatról mondatra él ezzel az eszközzel. Az *elbeszélő én* derűjét s kellemét, ugyanakkor félelmét-riadtságát is tükrözi a módszer. Ám minthogy Aknay briliáns nyelvi közeget teremt eme furcsa *libikóka* – személyiség- és helyszínsokszorozás, önfeledt időjáték – számára, el tudja hitetni az olvasóval, hogy modern hősei – vagy azok alteregói – nem csupán korunk boldogsághiányát viselik magukon (ezért a méltó életért való *küzdés*, akár harlekini álarcok viselésével), de az elveszejtett ősökét is.

Tycho önkínzó kalandja arra irányul, hogy minél mélyebbre ereszkedhessék saját nyughatatlan személyisége és nem kevésbé kiismerhetetlen polgári családjá, Ferenc (az apa) és Mathilde (az anya) érzelmi kútjába. Egy valóságos lényként is álomalak, Barbara forgatható gyűrűjének segítségével mindez sikerül. Ezzel a mindenki számára kényelmetlen, mert magát egy kissé megalázó, szüleit végső soron megvető oknyomozással derül fény a család tragédiájára. Minél erősebb talapzatra (megjátszott *én-mentés*) épült korábban a légvárként összeomló monstrum, annál döbbenetesebb lett Tycho fölismerése. Mit mondott az apa? „A többiek is dolgoznak, sőt nagyon is keményen, de mi viszzük a vállunkon az egészet. Mert mi mások, mi különben vagyunk. Érted, fiam?”

Az aktákat ide-oda rakosgató, rendezgető fiú – hivatali monoton munkája csaknem örkényi dobozolás – hamar rájön, hogy apja a *jelentésekből* gazdagodott meg. A megfigyelésekből. Így lett a semmi kis hivatalnokból főpénztárnok, amely emelkedéshez hozzásegítette a Margit kisasszonnyal (a mindenre ügyelő „főnövérrrel”) folytatott szerelmi viszonya is. A fiú – minthogy a „főszabász”, a kéjné lero-hanta („jobb, mint az apja”) – akkor döbbsent rá, hogy ugyanabban az édes lyukban merült meg, mint Ferenc. Csakhogy a fájdalom – Tycho múltat földidéz, nyomozó, tragédiákat habzsoló önkínzása – akkor igazi fájdalom, ha a *kis* drámában ott van a *nagy* dráma is.

Aknav, az író ezt ügyesen – szinte krimi idéző késleltetéssel – rejtegette, de az apa hűtlenségének oka végül mégiscsak kiderült. Ferenc azért kényszerült idegen szerelmi kenyérre, mert felesége morzsát sem juttatott neki. Az asszony elhídegülése nem akármilyen sok következménye. Tycho ikertestvérének halálával kellett fizetnie azért, hogy ő és másik fia – értsd: a boldogságtutam meseigazságát valódi értékévé emelő főhős – megmaradjon.

Tycho a múltba visszakarikázva a varázsgyűrű segítségével meg nem történtté akarja tenni első szerelmének halálát. Krisztina azért nem ért át a túlsó partra, mert fölszállt a villamosra, és a híd fölrobbant. S noha az illúzió teljes volt – „a halott híd

darabjai a szeme láttára nőttek ki a vízből, és állt össze újból a híd, s ment át rajta a villamos, és Krisztinát látta rajta, amint mosolyogva int” –, a káprázat nem azonos a valósággal. Az öncsalás iszonytató fájdalma akkor is éget – a varázsgyűrű elszállt, midőn befejezte hivatását, az istenszszonyból csak egyszerű Barbara lett, akinek Hajnal néven született gyermeke maga a *jövő* –, ha a képzelet igyekszik megszépíteni azt. Tycho morfondírozásában ott a *kivihetetlen*, ami egyben a csodavárók, a Macskaistennő és szerelmesének élet-elixírje: „Magammal vinném az idő egy kiragadott darabját, de nem úgy, ahogyan valóságosan végbementek az események, hanem úgy, hogy nem történt meg, ami megtörtént.”

POMOGÁTS BÉLA

Szirtes Gábor: „Dráma hősének jöttem a világra”

Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2015

POMOGÁTS BÉLA (1934) Budapest

Szirtes Gábor, a pécsi Pannonia Kiadó vezetője hosszú évek óta fáradozik azon, hogy életet leheljen a szép dunántúli város irodalmi hagyományába. Ezek a munkák már csak azzal is kiváltják az olvasó (Pécs városában magát jól érző olvasó) rokonszenvét, hogy olyan irodalmi, illetve kulturális tradíciókat keltenek életre, amelyek szinte kimaradtak az országos intézmények és fórumok érdeklődéséből. Legújabb munkája, a *„Dráma hősének jöttem a világra”* szintén ennek a vállalkozásnak az eredménye, a szinte elfeledett pécsi író, irodalomtörténet-író: Rajnai László emlékéért idézi fel. Nyomban hozzátehetem: igen alapos ismeretek birtokában és nagy írói empátiával. Az igen tartalmas életrajzi monográfia hőse 1924-ben született Pécsen, és 2001-ben hunyt el ugyanott. Nem lehetne azt mondani, hogy különösebben elkényeztetette volna a sors (vagy éppen a történelem). Ahogy ezt régebben mondták: „munkáscsaládban” született, szülővárosában végezte iskolai tanulmányait, Budapesten a jogi karon, majd a bölcsészeten tanult, néhány esztendeig az Eötvös Kollégium növendéke (ahogy akkoriban mondták: „tagja”) volt. Egyetemi tanulmányait nem fejezte be, visszaköltözött szülővárosába, 1947–1948-ban a nagy hírű pécsi folyóirat, a *Sorsunk* segédszerkesztője volt, 1951-től nyugdíjba vonulásáig a város antikvár könyvesboltjának vezetőjeként dolgozott.

Ahogy nem túlságosan bőséges munkásságát szemrevételezem, mindenképpen meg kell állapítanom, hogy olyan időkben tevékenykedett, amely nem adott igazán teret az írói, a kritikus szuverenitásnak. Rajnai „munkásszarmazású” volt, tehát könnyen az élet napos oldalán rendezkedhetett volna be, ám sohasem kívánt élni ezzel a lehetőséggel, mindig szuverén alkotó személyiség maradt, aki olyan irodalomtörténeti, illetve irodalomkritikai feladatokat vállalt magára, amelyek eleve nem nyerhették el a hatalom jóindulatát és támogatását. Irodalomtörténeti monográfiát Vörösmarty Mihályról készített, ez természetesen távol állt attól az irodalomtörténeti kodifikációtól, amely az úgynevezett „marxista irodalomtörténet-írás” műve volt. Bevallom, magam becsülöm Tóth Dezső Vörösmartyról 1957-ben közreadott pályarajzát, jóllehet a kor elvárásainak engedve a meglehetősen elavult „marxista” elméletre építette megállapításainak egy részét, és még inkább becsülöm Lukácsy Sándornak (akihez őszinte barátság is fűzött) 2003-ban megjelent *Mi tilt jobbká válnotok – Vörösmarty és kora* című kiváló könyvét, de nem tagadhatom meg az elismerést Rajnai László 1999-ben az olvasók elé került *Vörösmarty Mihály* című munkájától sem, amely egy „mitikus” (ahogy a szerző maga mondja: „misztikus”) képet festett az általa nagyra becsült klasszikusról.